

DOBAY PÁL

Általános és pilisi adatok a jóléti erdőgazdálkodás múltjáról

A jóléti erdőgazdálkodás nem új jelenség. Legfeljebb az ezurarcú, ezer hasznú erdő jelen korunkban előtérbe kerülő és egyre keresettebbé váló „mellékterméke”.

A szemléltető, összefüggéseket kereső ember korán észrevette az erdő *immateriális* – tehát nem dologi, pénzben ki nem fejezhető – áldásait. Ennek első irodalmi megnyilvánulását az alexandriai *Theokritosnál* (szül. 300.) találjuk. Az erdő, ligetek, tágas legelők, amelyeket jelenetei háttérül néhány sorral odarajzol, mindmáig hívogató és szelid tájak. A környező természetet Theokritos fedezte fel az irodalom számára.

A klasszikus görögöt még nem érdekelte a táj, még túlságosan közel volt a természethez. Alexandria viszont, ahol Theokritos felnőtt korát töltötte, tipikus ókori nagyváros. Nincs „zöldövezete”, csak sivatag veszi körül. A szicíliai származású Theokritos a nagyváros rabságában szívesen emlékezik vissza ifjúkorának erdős tájaira. Költészete még ma is magával ragadja a városi olvasót. Az erdő, a táj szerete – éppen jelenkorunk bizonyítja – inkább nagyvárosi vonás. Az után vágyódunk, ami hiányzik, ami messzire tűnt az életünkben.

A kései középkor tudatos erdőszereztetét, természethez fordulását már számos irodalmi emlék bizonyítja. Gondoljunk csak például *Assisi Szent Ferenc* és legelső rendtársai néhány írására, vagy olvassuk el ilyen szemmel *Janus Pannonius* és *Balassi Bálint* természettel kapcsolatos verseit. Ezek részletesebb elemzése azonban inkább az irodalomtörténet, mint a szakirodalom világába tartozik.

A szoros értelemben vett jóléti erdőgazdálkodás és a vele oly szorosan összefüggő környezet-, illetve természetvédelem a legutóbbi évtizedekben indult virágzásnak. Am tévedés volna azt hinni, hogy csak jelen korunk törekvése. Közép-Európában – közelebből a hajdani Osztrák-Magyar Monarchia ausztriai területén – *Josef Schöffel*, Mödling város egykori pol-

gármesterét tekinthetjük első úttörőjének. Ő a híres bécsi erdő megmentője (1970-ben helyeget is adtak ki halálának 60. évfordulója alkalmából). Jórészt neki köszönhető, hogy 1905-ben már *törvénytervezet* készült a környezet-, illetve természetvédelem érdekében. 1912-ben több természetvédelmi jellegű egyesület megalakulásáról tudósítanak bennünket a korabeli lapok. 1913-ban már folyóiratuk is jelent meg. 1914-ben pedig a „Hongondozási Egyesület” keretén belül *Természetvédelmi Szakállomást* állítottak fel.

Az I. világháború után újra működni kezdett számos egyesület, és 1922-ben végül is megalakult a *Természetvédelmi Szövetség*. Az első konferenciáját 1923-ban tartotta Innsbruckban. A II. világháború megszakította ennek tevékenységét, ám már 1947-ben újra megtarthatta a háború utáni első tanácskozását. A szövetség alapelve világszerte megszívlelendő, sőt az egyedül járható út:

„Az ifjúsággal megkedveltetni a természetben és a természettel való életet. A természeti élményeken keresztül rámutatni az összefüggésekre és a természetes egyensúly jelentőségére. Napjainkban, amikor az ember már képes megzavarni ezt az egyensúlyt, és környezetén keresztül saját életét is veszélyezteti, elodázhatalanul szükséges, hogy minden állampolgár már fiatal korában megismerje a természet összefüggéseit: függetlenül attól, hogy később milyen pályán fog tevékenykedni.”

Amikor az 1867. évi kiegyezést követő politikai-gazdasági-társadalmi fellendülés idején a turistamozgalom kezdetét vette Budapest székesfőváros környékén, az *erdők többcélné hasznosítása* és ennek keretében *üdülőériékük* céltudatos fejlesztése még ismeretlen fogalom volt. A kifejezeten pihenési, kirándulási célt szolgáló *városi erdők* kialakulóban voltak ugyan már akkor (Budapest, Sopron, Kőszeg, Pécs és

Debrecen), de a városok határára túl elterülő erdőkben még semmiféle jóléti-turisztikai berendezést sem találunk.

Pilisünk azonban – ezt a lokálpatrióta büszkeségével állíthatjuk – kivétel volt. *Dobogókő és környéke* – a hazai természetjárás bölcsője – ugyanis akkor még a közalapítványi erdőbirtokokhoz tartozott, amelynek legfőbb kezelője a vallás- és közoktatásügyi miniszter, más szóval a kultuszminiszter volt. Ezt a feladatot a szobán lévő időben *Gróf Csáky Albin* töltötte be, aki maga is lelkes híve volt az akkor kibontakozó turistamozgalomnak. Személyes támogatásának is köszönhető, hogy 104 éve, 1888 decemberében megalakulhatott az első fővárosi turisztaszervezet. Ennek közvetlen előzményi – megint csak jogos büszkeségünkre – röviden az alábbiak:

1888. szeptember 23-án (egyes források szerint 24-én) *dr. Téry Ödön*, *dr. Thirring Gusztáv* és *társaik* *Dobogókő*-ről lejövet hosszasan megpihentek a pilisszentkereszti Klastromkert forrásánál, és itt elbeszélgettek a helyi közigazgatási és társadalmi vezetőkkel. Itt és ekkor történt, hogy – áthatva a táj szépségétől – *elhatározták egy Budapestten székeltő, a középhegységi turisztáskodással foglalkozó egyesület megalakítását*. Ez még ugyanezen év decemberében meg is történt. A pilisszentkereszti Klastromkert, illetve a benne fakadó *Klastromkút* így nevezetes turistatörténeti esemény színhelyévé vált, amit a későbbiekben kőoszlopra állított emléktáblával is megjelöltek (a Klastromkút korhű felújítása és környezetrendezése folyó évi feladatunk).

Az egyesület kezdetben nem volt önálló. Megszületésekor a magyarországi Kárpát Egyesület Budapesti Osztálya lett a hivatalos neve. De három év múlva, függetlenné válva az előbbi-től, *Magyar Turista Egyesület* néven önálló jogi személyként még nagyobb lendülettel folytatja munkáját.

A gyorsan virágzásnak induló turistatagozalom – ma „társadalmi nyomásnak” nevezzük a jelenséget – támogatására már a következő évben megjelent az 1889. évi 19 701 számú, ún. turistarendelet. Ebben a már említett gróf Csáky Albin kultuszminiszter egyebek között engedélyezi, hogy

„...a turistaegyesület

a/ az uradalmi (erdő)-tiszték hozzájárulásával a kérdéses útjelzéseket megkezdhesse és az útmutatókat felállíthassa,

b/ a (Pillisszentlélek) mexikói erdőőri laknál egy vendégszoba turisták részére berendeztessek...

c/ a pillismaróthi erdőben lévő Hoffmann-kunyhó a turisták részére megnyitassék s e célból az egyesület részére két kulcs kiszolgáltassék,

d/ a mexikói, pillisszentkereszti, pillisszentlászlói és sikárosi erdőőri lakban lévő erdőőrök az esetleg hozzájuk betérő turistákat méltányos árak mellett élelemmel és éjjeli szállással elláthassák stb.”

Míndezek meg is valósultak a gyakorlatban.

ad./ Elsőként kiépült a jelzett turistaút-hálózat. Dr. Thirring Gusztáv 1900. évi Budapest környéke c. útikalauza már harminc (!) turistajelzéssel ellátott útvonalat tárgyal a pilisi és a budai hegyekben, amelyek legnagyobb része ma is használatos. Részletes felsorolásuktól hely hiányában eltekintünk.

ad.b/ A mexikói vendégszobát a turisták ténylegesen igénybevétték. Erről a fennmaradt vendégkönyv tanúskodik.

ad.c/ A Hoffmann-kunyhó felavatása után az egyik kulcs az egyesület budapesti helyiségében átvethető volt, amint ezt dr. Thirring Gusztáv fent említett útikalauzában olvashatjuk.

ad.d/ Az erdőőrök által nyújtott szolgáltatásokról az iménti útikalauzban többek között ez áll: (a sikárosi) „János István erdőőr az ellátásról is jól gondoskodik, a MTE (Magyar Turista Egyesület) konzervraktárt tart itt (fenn).

Az említett turistarendelet b. pontja elrendeli még, hogy „az 1890. évben Pilis-Szent-Kereszt község határában fekvő Dobogókő közvetlen közelében egy egyszerű menedékkunyhó uradalmi költségen felépíttessék”. Ennek megtörténtéről nincs dokumentumunk.

Feltehetőleg ez azonos a dr. Thirring-féle útikalauz által említett *Malva-kunyhóval*, amely a Pillismarót Disznósárok felső részében, a Hárommező-rét közelében állt, és Csupor István közalapítványi erdőmester feleségéről, Hoffmann Malvinnól nyerte a nevét. Az igényeket mindenesetre nem elégíthette ki, mert az 1898. évben felépült a Dobogókői fa menedékház.

Arról is gondoskodott az egyesület – illetve akkor még csak a Budapesti Osztály –, hogy a kirándulni vágyóknak megfelelő *útikalauz* is álljon rendelkezésére. Még 1889-ben kiadják a „Kirándulók kalauza a Budapest-Szent-Endre vasút mentén” c. könyvecskét.

Erről a korabeli *Turisták Lapjában* (mert már folyóiratuk is volt az újonnan szervezett természetjáróknak!) ezt olvassuk: „Tartalmazza a Szent-Endrei vasút állomásairól tétő összes kirándulások leírását, a nyári menetrendet és egy átnézetes térképet. Ára 10 krajcar. Kapható a Szent-Endrei vasút állomásain, a kalauzoknál, valamint Budapesten Károlyi György papírkereskedésében (V. Dorottya u. 10.)”.

Még ugyanezen évben megjelenik – ugyancsak a Budapesti Osztály kiadásában – a kitűnő térképész, *Kogutowicz Manó* által szerkesztett első *turistatérkép*. Pontos címe: „Budapest környékének térképe turisták használatára”. Méretaránya 1:50 000 volt, és ötszörös(!) színnyomattal készült. Így ír róla a *Turisták Lapja*:

„Ezen térkép, mely kizárólag kirándulók, turisták s utazók igényeinek szem előtt tartásával készült, felöleli Budapest környékének azon részeit, melyek a turistaság szempontjából fontosak és érdekesek... Tartalmazza a turistákat és kirándulókat érdeklő összes részleteket, az összes közlekedési vonalakat s a turistautakat, feltünteti továbbá a Magyarországi Kárpát Egyesület Budapesti Osztálya által eszközölt összes útjelzéseket s minden egyéb tudnivalót, amire turistának szüksége van. Ezenkívül magyarázó szöveggel van ellátva, mely az összes kirándulások leírását adja, végül pedig a főváros környékén létező

összes közlekedési vállalatok menetrendjeit tartalmazza.”

A szervezett fővárosi turistatársadalom első jelentősebb alkotása – a megalakulás 10. évfordulóján – a *Dobogókőn felépült fa menedékház*. Ez volt a pilisi – Budapest környéki – hegyek első turistaotthona. Nagymértékben járult hozzá nemcsak a pilisi, hanem az országos turistatagozalom fejlődéséhez is. A telket *Prokop Géza* pillisszentkereszti főerdész és felesége – mindketten a turizmus lelkes támogatói – ajándékozták. A fa a Közalapítványi Erdőgondnokság adománya volt. Tervezője *Pffinn József* építészmérnök (1861-1935), aki díjazás nélkül, önzetlenül dolgozott (ő tervezte egyébként a tátrai Öttő melletti menedékházat is, és ugyancsak tőle származik a Dobogókői Téry-emlékmű tervezete is). Az építési költség – felszerelés nélkül – 4352 koronát tett ki. A kétszobás, 14 hálóhelyes menedékházban létesült a történelmi Magyarország *első hegyászati meteorológiai állomása*. A házavató 1898. június 5-én történt, és *baró Eötvös Lorándról* – az egyesület központi elnökéről – neveztek el. Eötvös korának haladó szellemű politikusa, kiváló tudós és aktív hegyász (magashegyi turista) volt. Az avatáson elhangzott szavairól így emlékezik meg a korabeli beszámoló:

„Egyszerű, meleg, szívhez szóló hangon beszélt. Különösen azt emelte ki, hogy a megemlékezés ugyan mindig és minden formában jölesik, de rendkívül hálás a mai megemlékezésért. E menedékházat – amely az ő nevét viseli – igazi, őszinte barátai emelték, akik vele egy gondolkodásúak. Másrészt a hajlék nem díszes palota, hanem egyszerű faalkotmány, a felírás egyszerű rajta, idővel le fog onnan kopni. A házíkö is elkorhad s az emlékeknek csak emléke fog megmaradni, és éppen ez az, ami a legjobban tetszik neki.”

A házíkö azonban nem korhardt el. Jó karban és változatlan formában élte át mind a mai napig a hosszú évtizedeket, 1963-ban a Magyar Természetbarát Szövetség kérésére műemlék jellegűvé nyilvánította az Országos Műemléki Felügyelőség. Jelenleg turistamúzeum.

DOBAY PÁL

Kik fedezték fel elsőként a pilisi erdők üdülőértékét?

A pilisi erdők nem anyagi természetű ajándékainak első tudatos keresői, illetve élvezői kétségtelenül a *remeték* voltak. Ki a remete? – Őlyan befelé fordult, csendet és egyedüllétet sóvárgó ember, aki vallásos érzéstől is indítatva lemond a kényelemről, családi életéről, rangról és gazdagságról. Tudatosan vállalja a természettel és a természetben való egyszerű és kemény életformát. Magányos völgyet vagy félreeső barlangot keres fel állandó lakhelyéül, ahol kizárólag a munkának, a szemlélődésnek és az imádságnak él. Napközben keményen dolgozik: erdőt irt, az irtásterületen megtermeli szegényes ennivalóját, kosarat fon, gombát gyűjt, gyógynövényt keres. Így biztosítja szerény megélhetését. Ő az első „állandó erdei munkás”. Hajnalban és alkonyatkor – amikor még jobban megnő a csend az erdőn – felszítja a már csak éppen pislálkozó tizedet, előveszi bibliáját, olvas, ír, imádozik, könyvet fordít vagy másol, és el-elűnődik az ég, a föld meg az élet nagy, nehéz titkain. Ővé a csend: napjaink legnagyobb hiánycikkje. Békéssé és nyugodtá teszi a magány: ma is ezért megyünk az erdőbe.

A pilisi erdők vadregényes völgyekkel, hallgatag szikláikkal és barlangjaikkal valósággal vonzották a középkor vége felé a remetéket. Számukat illetően megközelítőleg sincs pontos értesülésünk. Az a körülmény azonban, hogy *Üszéb*

esztergomi kanonok (=püspöki tanácsadó) 1250 táján a mai Kesztyöcs-Klastrompusztán összegyűjti és az ún. *pálos szerzetesrendbe* tömöríti őket, meglehetősen sok pilisi remetére enged következtetni.

A pálos rend – az egyetlen magyar alapítású szerzetesközösség – történetéről és kialakulásáról részletesen beszámol *Gyöngyössi Gergely* pálos rendfőnök 1520 körül összeállított okleveles adatgyűjtése, illetve az 1530 táján írt „Vita Fratrum” (A szerzetesestvérek élete) című kéziratban rendtörténete. Ezt teszi teljessé *Eggerer András* gyancsaka pálos szerzetes 1663-ban nyomtatásban is megjelent írása. Ebből megtudjuk, hogy a mohácsi vészig (1526) csak a Parkerdőgazdaság jelenlegi területén tíz(!) pálos kolostor alapítása követte az Őszéb által életre hívott klastrompusztai anyagházat. Ezek a következők: a pilisszentléleki, esztergomi, barát-küti(?) (Esztergom), pilismaróti, dömösi, visegrádi, kékesi (Pilisszentlélek), (a mai) Liszenko-telepi (Pomáz) és a budaszentlőrinci rendház. (E legutóbbi a mai Budapesti Erdészeti területen lévő – feltárás és konzerválás alatt álló – rommező.) Ma nincs annyi szerződéses háza a NATOURS Utazási Irodának, mint amennyi kolostort épített a hajdani remetékékhől alakított szerzetesrend ugyanitt.

A fehér kázmás, hallgatag barátok szorgalmas emberek voltak. Egyrésztük szőlő- és gyümölcsstermesztéssel foglalkozott. Iparosaik között számos kiváló eszmiadiát, építőmestert, kovácsot, kőfaragót, szabót, szűcsöt sőt (ólomcsüves!) vízvezetékészrelőt is találunk. Más részük betűfestésben, festészetben, fordításban, kódexírásban, könyvmásolásban, orgonaeépítésben és szobrászatban jeleskedett. Fennmaradt művészi faragásaiuk Európa-szerte ismertek és híresek. Nincs középkor végi magyar iparfejlődés, tudomány és művészet a pálosok nélkül!

Kultúrtörténeti szempontból *Báthori László* pálos rendtag említése kíváncsok ide. Ő a Budapesti Erdészeti területen lévő Hárshegyi- vagy Báthori-barlangban az 1400-as évek derekán 20 esztendői munkával elsőként fordította magyarra a teljes bibliát. Műve Mátyás király híres Corvinai között kapott megtisztelő helyet, majd osztozott legtöbbször sorsában: az elkallódásban. Báthori László egyébként az orvostudományban is járatos volt. Az erdélyi Reményik Sándor versben is megörökítette személyét és életművét. A vers kiűnő bepillantást enged az erdőn élő remete sajátos lelkivilágába.

A rendet 1786-ban feloszlatta II. József. Bár a múlt század közepétől ismét szabadon működhetnek, de magyar földön nem tudtak még egyszer végérvényesen gyökeret verni. (1988 óta ismét vannak Magyarországon pálosok. A szerk.) A rend süllypontja Csehszlovákia és főleg Lengyelország területére tevődött át, de Portugáliában, Amerikában, sőt legújabbban Ausztráliában is van tudomásunk működésükről. Tagjai mind a mai napig erdős-hegyes tájakon élnek, csorbátlanul megőrizve pilisi remete-elődeik ősi ragaszkodását ahhoz a csendhez és külső-belső békességhez, amelyet egyedül csak az erdő adhat.

Báthori László barlangja előtt

*A barlang előtt ültem elmerengve.
Lassan leszállt az est.*

*Éreztem, a távolban hogy nyírszög
Gigászi hangyabolyként Budapest.
S láttam a Csendet még nagyobbra nőni.
És a hiúság vására fölé*

*Aranyszegélyes szemfedelét szőni.
S láttam: a régholt remetének lába
Hogyan kél versenyre az esti széllet.
És a hangyabolyt hogy tapossa széjjel...*

*Ültem a barlang előtt elmerengve,
Itt ülheteti ő ötszáz év előtt,
Húsz hosszú éven át*

*A pálosrendi remete-barát.
Öreg betűt rötta, egyre rötta.
Magyarrá fordítván a bibliát.
Csillaghulláson tán ünődött néha,
De nem bántotta kétség, vak remény.
Mellette volt és vele volt az Isten –
És boldogabb volt biztosan, mint én.*

Reményik Sándor

MIÉRT MÁS

dr. Szodfridt István: *Erdészeti termőhelyismeret-tan* című könyve, mint a korábbi, hasonló tárgyú művek?

Elsősorban szemléletmódjában. Az anyag a ma korszerűnek tekintett és joggal elvárható *ökoszisztéma-szemlélet* szerint készült. Ez egyben azt is jelenti, hogy a szerző a termőhelyet az alkalmazott ökológia szintereként mutatja be.

Ezen az egész könyvet átható gondolkodásmódon kívül újdonság még a *vízbevételei források részletes ismertetése*.

A mű alapvetően két nagyobb egységre tagolható: az első rész az általános talajtani ismeretekkel foglalkozik, a második kifejezetten az erdőt, az erdőgazdálkodást érintő tudnivalókat tartalmazza. Ez utóbbi fő fejezetei a következők:

- A hazai erdészeti termőhelytípusok rendszere
- Termőhely-térképezés
- Erdők által borított talajok fizikai és kémiai állapotának javítása
- Talajpusztulás
- A fajok termőhelyi igénye

A könyv tervezett terjedelme kb. 320 oldal, kb. 20 ábrával.

Tervezett ára: 1200 Ft.

Megjelenik: 1994 szeptemberében.

MEZŐGAZDA KIADÓ

1882 Budapest, Pf. 26.

MEGRENDELÉS

Postaköltséget és csomagolási költséget a kiadó nem számít föl!

Megrendelem az Erdészeti termőhelyismeret-tan című könyvet példányban. Tudomásul veszem, hogy a megrendelt könyve(ke)t utánvétellel kapom.

A megrendelő neve:

Pontos címe (irányítószámmal):

Dátum:.....

KIT ÉRDEKEL?

Biztos, hogy sokunkat. Dr. Csöre Pált, a mű szerzőjét több évtizedes szakmai tudása és gyakorlati tapasztalata segítette, hogy ezt a honfoglalás előtti időkől napjainkig ívelő anyagot összeállítsa.

A különböző korszakok folyton változó vadállománya, az idő haladtával meg-megújuló vadászati módok, az egyre korszerűsödő vadászfegyverek, a vadgazdálkodás, vadaskertek és a vadászati kultúra, valamint ezek kölcsönös egymásra hatása alkotják a könyv gerincét. A könyv tervezett terjedelme kb. 260 oldal, kb. 70 fekete-fehér ábrával és 8 színes fényképpel.

Tervezett ára: 1.500,- Ft

Megjelenik: 1994. második félévében.

1882 Budapest, Pf.:26.

M E G R E N D E L É S

Postaköltséget és csomagolási költséget a kiadó nem számol föl!

Megrendelem **A magyar vadászat története** című

könyvet pld-ban.

Tudomásul veszem, hogy a megrendelt könyve(ke)t utánvétellel kapom.

A megrendelő neve:

Pontos címe (irányítószámmal):

Dátum:.....

aláírás (bélyegző)

